

Наталія Г. Царук
**ПРОГРАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧИМ РИНКОМ**

У статті досліджено можливості використання програм як інструменту вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками. Розроблено пропозиції щодо покращення інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення; продукція овочівництва; агромаркетинг; продовольчий ринок.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 12.

Наталія Г. Царук
**ПРОГРАММА КАК ИНСТРУМЕНТ СОВРЕМЕННОГО
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ РЫНКАМИ**

В статье исследованы возможности использования программ как инструмента совершенствования информационно-аналитического обеспечения управления продовольственными рынками. Разработаны предложения по информационно-аналитическому обеспечению управления продовольственными рынками.

Ключевые слова: информационно-аналитическое обеспечение; продукция овощеводства; агромаркетинг; продовольственный рынок.

Natalia G. Tsaruk¹
**PROGRAMME AS A TOOL IN CONTEMPORARY
INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT
FOR FOOD MARKETS MANAGEMENT**

The article studies the opportunities of using programmes as a tool of improving information-analytical support for food markets management. Recommendations on information-analytical support improvement in food markets management are carried out.

Keywords: information-analytical support; vegetable production; agromarketing; food market.

Постановка проблеми. Однією з нерозв'язаних проблем, що стримує формування сучасної системи управління продовольчими ринками в Україні, є відсутність ефективних механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення управління.

Загальноприйнятим в Україні є підхід, за якого основним фактором мобілізації внутрішніх резервів економічного зростання у продовольчому комплексі як бази продовольчого ринку є забезпечення випереджаючих темпів розвитку виробничої інфраструктури. Разом з тим, слід узяти до уваги, що у розвинених країнах прийнято вважати початковим і визначальним етапом становлення інфраструктури аграрного ринку формування системи управління з якісним інформаційно-аналітичним забезпеченням. Лише на цій основі можливо сформуванню стійку та ефективну виробничу структуру того чи іншого продовольчого ринку. Дієвість такого підходу доведено практикою форму-

¹ Nizhyn Agrotechnical Institute, Ukraine.

вання в цих країнах сучасної інфраструктури ринку продукції овочівництва та відсутністю результатів в даному відношенні в Україні.

Основні шляхи удосконалення ринкової інфраструктури в аграрному секторі визначено Указом Президента України від 6 червня 2000 р. «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» [6]. Визначені в Указі завдання до даного часу залишаються актуальними, адже стан інфраструктури продовольчих ринків у країні залишається невідповідним параметрам продовольчих ринків в економічно розвинених країнах. Однією з головних причин цього є те, що в більшості сучасних програм і проєктів, що орієнтовані на розвиток продовольчих ринків та їх інфраструктури, інформаційно-аналітичне забезпечення управління ігнорується або в кращому випадку декларується без визначення змісту роботи, яку слід провести з його удосконалення. Питання способів, засобів та механізмів створення системи сучасного інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками залишається відкритим. У той же час, на наш погляд, у даному випадку слід застосувати загальноприйнятий в світі інструмент вдосконалення управління – програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методики розробки програм розвитку управління продовольчими ринками досліджувались такими вітчизняними науковцями як А.І. Афонічкін [7], Н.А. Грецька [8], Є.Л. Гринь [9], І.О. Давидова [10], Є.М. Кирилюк [11] та інші.

Невирішені частини проблеми. Аналіз наукових публікацій показав, що поєднання вдосконалення управління продовольчими ринками через вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління та методики розробки програм, яка дозволяє виконати це завдання, досі залишається поза увагою вітчизняних науковців.

Оцінюючи сьогоденні проблеми застосування програм у процесі вдосконалення управління продовольчими ринками України, з одного боку, а з іншого, потенційні можливості програм як інструменту управління, варто зазначити також про необхідність уточнення деяких методологічних положень розробки програм, адже практика програмування в Україні залишається на досить низькому і малорезультативному рівні.

Метою дослідження є виявлення можливостей використання програм як інструменту вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками через системний огляд основ методології розробки програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками.

Основні результати дослідження. Беручи за вихідну позицію потребу у формуванні сучасного механізму інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками, визначимось з тими очікуваними результатами, які забезпечить сформований через відповідну програму механізм, а саме:

- створення в структурі Міністерства аграрної політики та продовольства України державної мережі інформаційно-маркетингових центрів як інституційних органів з питань впровадження інформаційного обслуговування, проведення досліджень, моніторингу та забезпечення розвитку електронного

ринку інформації щодо функціонування продовольчих ринків та сучасної системи державного планування розвитку цих ринків;

- створення на базі зазначених інформаційно-маркетингових центрів автоматизованої інформаційно-аналітичної системи моніторингу основних показників динаміки продовольчих ринків (перш за все, цін);

- інвентаризацію електронних інформаційних ресурсів щодо динаміки розвитку продовольчих ринків та створення відповідної інтегрованої інформаційно-довідкової (пошукової) мережі.

Розробка та виконання програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками має, на наш погляд, відбуватись з активним залученням до даного процесу мережі сільськогосподарських дорадчих служб. Вони в межах широкого спектру своєї діяльності можуть надавати сільському населенню, виробникам овочевої продукції комплекс інформаційних (дорадчих) послуг щодо:

- управління, маркетингу, ведення обліку, системи оподаткування та екології виробництва овочевої продукції;

- широкого впровадження у виробництво сучасних технологій виробництва овочевої продукції новітніх досягнень науки і техніки, кращого зарубіжного досвіду;

- надання органам виконавчої влади та місцевого самоврядування допомоги у підготовці та виконанні локальних програм розвитку ринку продукції овочівництва.

Виникає питання щодо можливостей фінансування запропонованої програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками. На наш погляд, на ці цілі можливо використати частину коштів в межах фінансування завдань і заходів з виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [4], якою передбачено виділення на створення та забезпечення діяльності державної служби моніторингу аграрного ринку (26 відділень в межах структури Мінагрополітики) з державного бюджету на період 2011–2015 рр. 57,9 млн грн. Виходячи із змісту та цілей Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року програма інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками навіть об'єктивно необхідна для цільового освоєння цих коштів.

На цілі виконання запропонованої програми можливо також використати (за належного обґрунтування) частину коштів, передбачених на той самий період для надання державної підтримки у провадженні сільськогосподарської дорадчої діяльності, а це 63,3 млн грн. Крім того, на основі досвіду фінансування подібних програм в розвинених країнах, враховуючи їх загальносуспільну значущість, можливо сформувані механізми залучення до фінансування програми коштів недержавних структур, перш за все, великих виробників продовольства. За такого підходу можливості фінансування програми можуть бути розширені до меж, що перевершують найоптимістичніші очікування.

Проектом Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року, розробленим Міністерством аграрної політики та продовольства України [12], передбачено, що однією з ключових проблем розвитку

аграрного сектору економіки України є непоінформованість значної частини сільськогосподарських виробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу. Тому запропонована програма інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками об'єктивно покликана вирішувати дані проблеми. У цьому ж в проекті Стратегії серед пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей в частині забезпечення продовольчої безпеки держави підкреслюється потреба в удосконаленні системи сертифікації виробництва та стандартизації продукції сільського господарства, максимальне охоплення системами управління якістю та безпечністю підприємств переробної та харчової промисловості та організації систем моніторингу та прогнозування ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, своєчасного реагування на ринкові ризики.

Зарубіжний досвід свідчить, що лише сучасна система інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком аграрної продукції здатна забезпечити вирішення цих завдань. Розробка та реалізації запропонованої програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками може стати пілотним проектом в даній сфері, першим практичним кроком у досягненні цілей науково обґрунтованої Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. Запропонована програма дозволить відпрацювати практичні механізми удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, запровадження системи оперативного моніторингу ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, сприятиме також розбудові розвиненої системи сільськогосподарського дорадництва.

На регіональному рівні, на наш погляд, програма інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками сприятиме розширенню співробітництва органів місцевої влади із громадськими організаціями та суб'єктами ринку продукції овочівництва в регіонах шляхом:

- сприяння розвитку ринкової інфраструктури (консалтингових груп, юридичних, аудиторських фірм, маркетингових компаній);
- проведення тренінгів для службовців місцевого рівня, зокрема, щодо формування інвестиційного портрету продовольчих ресурсів регіону;
- надання консультативної допомоги підприємствам у розробці інвестиційних проєктів, орієнтованих на виробництво сільськогосподарської продукції;
- здійснення рекламно-інформаційної підтримки внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, активне рекламування і пропагування потенціалу сільського господарства певної території.

Створення національної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції овочівництва на основі запропонованої програми є невід'ємною частиною процесу вдосконалення інформаційного середовища України, що неодноразово було запропоновано в державних документах різного рівня (в складі системи «інформаційна система аграрного сектора»), створило б умови, засоби та технології для підтримки сталого розвитку ринку продовольства і розширення можливостей для учасників ринку сільськогосподарської продукції України щодо входу на світові ринки.

Система інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками має відповідати потребам усієї інфраструктури агропромислового комплексу і складатися з функціональних підсистем, орієнтованих на основні функції Міністерства аграрної політики України.

У сучасних умовах першочергового значення набуває організація цінового моніторингу і широкого інформування суб'єктів ринку про ситуацію на продовольчому ринку як одного з основних важелів його формування на цивілізованих засадах. Налагодження такої системи буде надавати широкі можливості вигідної торгівлі продовольством на місцевих, регіональних, національному чи міжнародному ринках, залежно від їх кон'юнктури, тим самим стимулюючи маркетингову діяльність окремих товаровиробників і зміцнюючи економічні позиції виробників. Тоді вони зможуть одержувати свою частку доходу у ціні кінцевої продукції, регулювати пропозицію відповідно до попиту, впливати на ріст обсягів зовнішньої торгівлі. Підсистема цінового та ринкового моніторингу в пропонованій системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції овочівництва дозволить отримувати інформацію про стан ринку не лише учасникам процесу управління ринком, але також і сільськогосподарським товаровиробникам, товарним біржам, широкому загалу споживачів продукції овочівництва через засоби масової інформації в контексті функціонування інфраструктури управління агропромисловим комплексом як цілісної системи.

Виходячи з теоретичних засад побудови інформаційних систем, система інформаційно-аналітичного забезпечення управління ринком продукції овочівництва має складатися з функціональних підсистем (вертикальна структуризація) та забезпечуючих підсистем (горизонтальна структуризація). Адже система інформаційно-аналітичного забезпечення – це сукупність методів і засобів накопичення, розміщення, систематизації та аналітичного опрацювання інформації, від якості яких значною мірою залежить достовірність і якість прийнятих управлінських рішень.

Зараз функціонують лише окремі елементи забезпечуючих підсистем інформаційної системи АПК. Зокрема, в проекті Програми інформатизації агропромислового комплексу було зазначено про створення підсистеми інформаційного забезпечення аграрного ринку.

На сайті Мінагрополітики виділено підсистему інформаційного забезпечення підтримки діяльності функціонального підрозділу (департаменту) розвитку аграрного ринку, інформаційним ядром якої є розподілені бази даних, створення яких було започатковане ще в 1980 році. На жаль, більша частина ретроспективного ресурсу цієї підсистеми заморожена, не фінансується його актуалізація. Наявне програмне забезпечення відповідає міжнародним стандартам і при відповідному наповненні може бути актуальним інформаційно-аналітичним забезпеченням підтримки процесу управління продовольчими ринками.

З боку Мінагрополітики має здійснюватись координація організації інформаційного забезпечення інфраструктури аграрного ринку (аграрні біржі, гуртові та гуртово-роздрібні продовольчі ринки тощо). Відповідно, в рамках пропонованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління мають вирішуватись такі завдання:

- впровадження системи цінового моніторингу інфраструктури аграрного ринку України (біржові ціни, закупівельні та гуртово-роздрібні);
- розробка та впровадження прогнозування обсягів закупівель (за видами продукції);
- впровадження інформаційно-пошукової системи «біржовий ринок»;
- впровадження інформаційно-пошукової системи «гуртові та гуртово-роздрібні ринки продукції овочівництва»;
- впровадження системи стандартизації, метрології та сертифікації продукції овочівництва.

У системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками необхідно поєднати інформаційні потоки, що стосуються виробництва, реалізації та переробки продукції.

Пропонована система має поєднувати зусилля сільськогосподарських товаровиробників, органів державного управління та ринкових структур щодо створення інфраструктури єдиного інформаційного простору управління продовольчими ринками.

Орієнтуючись на функції Мінагрополітики України, можна провести вертикальну структурування його інформаційної системи через інституційний механізм Агротаркетингової служби, виділивши окремі функціональні підсистеми інформаційної системи міністерства як складові загальної системи агропромислового виробництва (АПВ) (рис. 1).

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками, авторська розробка

Функціональні підсистеми будуть забезпечувати інформаційну підтримку управлінської діяльності функціональних підрозділів міністерства, адже в основу поділу на підсистеми покладено функціональні принципи управління організаційними системами продовольчими ринками (попиту, пропозиції, ціни).

Досвід показує, що впровадження інформаційно-аналітичних систем краще здійснювати за відповідного плану (програми). Тому в методичному сенсі нами пропонується така структура програми впровадження системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками:

1. Попереднє обстеження й оцінка стану інформаційно-аналітичного забезпечення продовольчими ринками, підготовка до впровадження.
2. Визначення цілей програми.

3. Організація роботи проектних груп.
4. Технічне завдання та техніко-економічне обґрунтування.
5. Початкова перепідготовка виконавців програми.
6. Створення і початок роботи програмного забезпечення для управління базами даних.
7. Практична апробація роботи усіх елементів системи як цілісного механізму.
8. Моніторинг роботи системи.
9. Оцінка результатів роботи системи.
10. Постійна перепідготовка співробітників державної агромаркетингової служби, що будуть основними користувачами даної системи.

Підготовча робота перед впровадженням програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками, згідно із сучасною методологією, має передбачати попереднє дослідження потреб клієнтів програми, якими є органи державного управління та оператори продовольчих ринків. Нами рекомендується використати 5 основних категорій методів вивчення потреб клієнтів у виконанні програми:

- метод опитувань (анкетування);
- аналіз показників соціально-економічного розвитку;
- групова робота;
- методи прогнозування;
- вибірковий метод.

Впровадження в систему управління АПВ програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками методом програмування потребує складання відповідних графіків робіт. Пропонується розробити такі основні графіки:

1. Графік виконання робіт із складання (планування) програми.
2. Графік виконання робіт з реалізації програми.
3. Графік (підпрограма) з оцінки результатів програми.

В країнах, що мають розвинуте громадянське суспільство, комітети є загальноприйнятою формою роботи в усіх сферах діяльності органів державного управління. Тому, на наш погляд, комітети як координаційні групи мають стати для пропонованої державної агромаркетингової служби одним з найкращих механізмів зворотнього зв'язку з громадськістю щодо оптимізації організації інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками. Нами визначено основні функції таких комітетів (табл. 1).

У процесі розробки та реалізації пропонованої програми можна формувати як постійні, так і тимчасові комітети.

Комітет з управління програмою має зосередити свою увагу на таких головних питаннях (і відповідно відобразити їх в документації):

- цілі і завдання програми та їх обґрунтування;
- ресурси, що використовуються;
- основні методи та параметри процесу організації робіт з інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками;
- результати виконання програми як позитивні суспільно-економічні зміни на продовольчих ринках України.

Таблиця 1. Функції та діяльність комітетів з розробки та реалізації програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками, авторська розробка

Функції	Діяльність комітету
Пошук фактичної інформації	Збір необхідних баз даних та інформації
Поради	Поради стосовно політики, технічних аспектів, потреб програми, процедур тощо
Планування	Планування проведення окремих заходів
Участь (членство)	Залучення нових партнерів програми, оформлення протоколів і звітів, організація і контроль фінансування програми
Суспільні відносини	Інформування суспільства стосовно мети, цілей, діяльності, заходів та досягнень
Координація	Координування діяльності двох або більше організацій, комітетів або груп

Структура документального оформлення календарних планів та звітів Агрорекетингової служби щодо інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками має передбачати наступне:

- опис ситуації та потреб системи управління продовольчими ринками в інформаційно-аналітичному забезпеченні управління ринком та діяльності операторів ринку;

- цілі і завдання програми;
- характеристика цільової аудиторії програми;
- методи, що використовуються при виконанні програми;
- стратегія проведення моніторингу, оцінок та самооцінок роботи.

Запропоновану програму інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками вважаємо такою, що орієнтована на цільові рішення в системі управління АПВ України.

Принципово важливою властивістю програм, орієнтованих на цільові рішення, є використання принципу превентивності, за яким програми орієнтуються не на вирішення проблем, що уже виникли, спричинили деструктивний вплив і переросли в інші проблеми, а на ті, що лише починають виникати або потенційно можуть виникнути. Постійне вивчення потреб розвитку продовольчих ринків через запропоновану систему інформаційно-аналітичного забезпечення дозволить «побачити» і вирішити ситуацію ще до того, як вона перетворилась на проблему.

Досвід свідчить, що програми орієнтовані на цільові рішення мають більш практичний зміст та результативність, порівняно із предметними програмами діяльності системи управління.

Потенційними учасниками процесу розробки програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками (зацікавленими суб'єктами) можуть бути різні партнери, яких можна віднести до таких категорій:

- агрорекетингова служба в складі Мінагрополітики як організація;
- інші державні установи та організації (партнери агрорекетингової служби);

- оператори продовольчих ринків як клієнти програми;
- дорадча служба;
- недержавні установи та організації.

Важливим аспектом наведених пропозицій щодо формування та реалізації програми інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками є їх практична раціональність. Вона може бути присутньою лише за умови попереднього формування параметрів системи оцінки надійності та ефективності даної системи.

На наш погляд, надійність системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками – це її властивість зберігати в часі в установлених межах значення усіх параметрів, які характеризують здатність системи виконувати потрібні функції в заданих режимах і умовах функціонування.

Ефективність системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками пропонується оцінювати через порівняння результатів від функціонування інформаційної системи і затрат усіх видів ресурсів, необхідних для її створення, функціонування та розвитку. До складу показників затрат ресурсів слід віднести матеріальні, людські, фінансові, часові та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З даного дослідження можна зробити висновок, що саме використання методології програмування для розробки та реалізації сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками сприятиме забезпеченню системної інтеграції і підвищенню ефективності та результативності управління продовольчими ринками в Україні. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі повинно стати розроблення цілісної системи моніторингу в межах функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління продовольчими ринками на інституційній основі державної агро-маркетингової служби в складі Міністерства аграрної політики та продовольства України.

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 №1602-III // zakon.rada.gov.ua.
2. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 №1621-IV // zakon.rada.gov.ua.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 №2657-XII, із змін. та допов. // zakon.rada.gov.ua.
4. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 №2982-IV // zakon.rada.gov.ua.
5. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету міністрів України від 31.01.2007 №106 // zakon.rada.gov.ua.
6. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: Указ Президента України 6.06.2000 // Офіційний вісник України.– 2000.– №23. – С. 20–22.
7. *Афоничкин А.И., Панфилов С.А.* Качество информационного обеспечения в процессах управления. – Саранск: Саратов. университета, 1988. – 175 с.
8. *Грецька Н.А.* Розбудова та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні // Економіка АПК.– 2013.– №11. – С. 50–53.
9. *Гринь Є.Л.* Механізм вдосконалення інформаційно-консультаційного забезпечення розвитку агробізнесу // Економіка і держава.– 2008.– №11. – С. 107–108.

10. Давидова І.О. Управління електронними інформаційними ресурсами: питання методології та організації // Вісн. Харк. держ. акад. культури.— 2008.— Вип. 10. — С. 55–61.
11. Кирилюк Є.М. Реалізація інтересів суб'єктів аграрного ринку у господарській системі сучасної України // Економіка України.— 2012.— №11. — С. 62–75.
12. Стратегія розвитку аграрного сектору України на період до 2020 року: Проект // www.minagro.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015.